

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedkyně Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajky) a soudců Davida Uhlíře a Tomáše Lichovníka o ústavní stížnosti **MUDr. N. H.**, zastoupeného JUDr. Tomášem Sokolem, advokátem, se sídlem Sokolská 60, Praha 2, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 10. 8. 2015 sp. zn. 25 T 24/2015, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 9. 10. 2015 sp. zn. 7 To 374/2015 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2016 č. j. 3 Tdo 135/2016-41, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 3, Městského soudu v Praze a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 3, Městského státního zastupitelství v Praze a Nejvyššího státního zastupitelství jako vedlejších účastníků řízení, takto:

- I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 10. 8. 2015 sp. zn. 25 T 24/2015, usnesením Městského soudu v Praze ze dne 9. 10. 2015 sp. zn. 7 To 374/2015 a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2016 č. j. 3 Tdo 135/2016-41 bylo porušeno právo stěžovatele dle čl. 39 Listiny základních práv a svobod, podle nějž jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem.**
- II. Tato rozhodnutí se proto ruší.**

Odůvodnění:

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. V ústavní stížnosti stěžovatel namítá, že jeho trestním odsouzením bylo porušeno základní právo na spravedlivý proces a zákaz odsouzení bez zákona. Přitom odkázal na čl. 8 odst. 2, čl. 36 odst. 1 a čl. 39 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 a čl. 7 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Napadeným rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 3 byl stěžovatel shledán vinným ze spáchání trestného činu neposkytnutí pomoci podle § 150 odst. 2 trestního zákoníku a odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody ve výši osmi měsíců s odkladem na zkušební dobu 16 měsíců. Tento přečin měl spáchat tím, že:

ačkoliv mu bylo přinejmenším po dobu jednoho měsíce přede dnem 8. 1. 2014 známo, že se jeho matka, narozená 9. 5. 1938, nacházela v bytě v Praze 3 ve velmi špatném hygienickém, ale především ve velmi špatném a zhoršujícím se zdravotním stavu, pro který již nebyla schopna sama o sebe pečovat, a přestože také věděl, že potřebnou péči o ní není již schopen obstarat či zajistit ani jeho otec a zároveň manžel poškozené, nar. 23. 5. 1930, také v důsledku čehož poškozená trpěla těžkou podvýživou, dehydratací a dekubity v krajině křížové, v oblasti přední plochy pravého ramene 1,5 x 1,5 cm, v oblasti zevní plochy pravého klíčku 4 x 1,5 cm, za úponem pravého ušního boltce v oblasti bradavčitého výběžku v

rozsahu 3 x 2 cm, defekty v oblasti pravé strany hlavy, chronickou infekcí v oblasti pravé paže v důsledku proniknutí části kovového fixačního hřebu kůží v délce 1,5 cm zevně, neobstaral ani nezajistil poškozené odbornou lékařskou pomoc, ačkoli to její zdravotní stav v této době již vyžadoval a ačkoli mu navíc taková povinnost jako lékaři vyplývala ze zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, teprve dne 9. 1. 2014 se informoval u praktického lékaře poškozené, zda vykoná návštěvu u poškozené, o kterou tohoto lékaře požádal dne 8. 1. 2014 manžel poškozené, přičemž když praktický lékař uskutečnil kolem 12.00 hodin dne 9. 1. 2015 u poškozené lékařskou návštěvu, s ohledem na její shora popsany velmi špatný zdravotní stav okamžitě přivolal RZS, kterou byla poškozená převezena do Fakultní nemocnice Vinohrady, kde byla hospitalizována až do 23. 1. 2014, kdy zemřela v důsledku akutního hnisavého zánětu plic, který se u ní rozvinul jako smrtící komplikace dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu s chronickou infekcí v oblasti pravé paže, proleženinami, výraznou nutriční karencí spojenou s dehydratací a výraznou malhygienou s chorobnými změnami plic a srdce, kdy tato konečná smrtící komplikace nastala právě v důsledku dlouhodobého neřešení vážného zdravotního stavu poškozené.

3. Z odůvodnění rozsudku obvodního soudu vyplývá, že k vážným zdravotním změnám u poškozené došlo v jejím bytě, kde žila společně s manželem a synem (stěžovatelem). Obvodní soud neuvěřil argumentu stěžovatele, že mu nebylo nic známo o výrazně špatném zdravotním stavu jeho matky. Tuto obhajobu měl za spolehlivě vyvrácenou řadou důkazů, včetně svědectví a znaleckého posudku. Rovněž stěžovatel nemohl dle soudu spoléhat na péči poskytovanou jeho otcem, neboť vážný zdravotní stav matky si vyžadoval odborné léčení.

4. Podle soudu stěžovatel mohl potřebnou pomoc zajistit i přes odpor matky:

„Je pravdou, že řada svědků, ..., zmiňovala například jistou neukázněnost a neochotu poškozené ... ke spolupráci co by pacientky či navíc i její dominanci ve vztahu s obžalovaným. Soud o věrohodnosti výpovědí svědků toto popisující a podporující obhajobu obžalovaného v těchto směrech nepochyboval, neboť pro to neshledal žádné důvody. Přesto však v tom, že se poškozená i k obžalovanému mohla reálně i opakovaně chovat nevhodně nebo dokonce třeba i otevřeně odmítat péči z jeho strany, neshledal soud okolnost, která by odůvodňovala a ospravedlňovala rezignaci obžalovaného na bezprostřední vyvinutí úsilí vedoucího k pomoci poškozené v jejím vážném zdravotním stavu, a která by v konečném důsledku mohla obžalovaného zbavovat jeho trestní odpovědnosti. Té ho nemohlo zbavovat ani případně to, jestli se sama poškozená v rozhodné době léčit nechtěla či jestli rodinným příslušníkům dávala najevo, že účinnou léčbu odmítá. Takové okolnosti sice bylo možné skutečně na jednu stranu připustit, a to nejen s ohledem na výpověď obžalovaného. ... Na druhou stranu se ale z kontextu výpovědí ... dalo dovodit, že poškozená, co se týkalo poskytnutí jí pomoci v jejím vážném zdravotním stavu, adekvátní lékařskou péči (ať už se jednalo o podávání antibiotik či o převazování dekubitů) neodmítla. Rozhodně ale nelze přijmout, že i v takovém případě, kdy by poškozená dávala najevo odmítání lékařské pomoci, by to mohlo představovat pro obžalovaného omluvitelný důvod, aby nebyl povinen poškozené pomoc poskytnout nebo poskytnutí pomoci zajistit.“

5. Městský soud v Praze napadeným usnesením odvolání stěžovatele zamítl. Shledal, že skutkové i právní závěry soudu prvního stupně jsou správné. K námitce stěžovatele uvedené v odvolání, že matka jeho pomoc odmítala, se městský soud výslovně nevyjádřil.

6. Proti tomuto usnesení stěžovatel podal dovolání, ve kterém mimo jiné opět argumentoval, že jeho matka pomoc odmítala. Nejvyšší státní zastupitelství ve vyjádření k dovolání navrhlo napadené rozhodnutí zrušit, neboť městský osud učinil chybné právní závěry. Podle Nejvyššího státního zastupitelství poškozená byla svéprávnou osobou a péči odmítala. V případě jejího nesouhlasu s pomocí je zcela nepřípustné a nepřijatelné takovou péči poskytnout. Z judikatury i ze zákona o zdravotních službách jasně vyplývá nemožnost poskytovat péči bez výslovného souhlasu pacienta. Podle státního zastupitelství se stěžovatel snažil poškozené pomoci, avšak tato pomoc odmítala, v důsledku čehož ani nesměl pomoc poskytnout a nemohlo tedy dojít z jeho strany ke spáchání trestného činu neposkytnutí pomoci.

7. Nejvyšší soud však napadeným usnesením dovolání stěžovatele odmítl. Podle Nejvyššího soudu v projednávané věci totiž poškozená až do 9. 1. 2014 možnost vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas s poskytnutím lékařské péče reálně neměla. A když jí byla adekvátní lékařská péče posléze skutečně poskytnuta, rozhodně ji neodmítla. Nejvyšší soud dále uvedl, že si je vědom ustanovení § 28 odst. 1 zákona o zdravotních službách, který respektuje svobodnou vůli svéprávného dospělého pacienta k nakládání se svým zdravím, což vyjadřuje díky, že zdravotní služby lze pacientovi poskytnout pouze s jeho svobodným a informovaným souhlasem. Nicméně i pokud by se obviněnému dostalo od matky jasně výslovně formulovaného odmítnutí řešení její kritické zdravotní situace jím samotným, jako lékař disponoval takovými odbornými znalostmi, že si měl a mohl uvědomit nezbytnost včasného zajištění pomoci jinými lékařskými místy bez ohledu na projev vůle poškozené vůči němu. Její zdravotní stav totiž připomínal situaci krajní nouze podle § 28 odst. 1 trestního zákoníku. Nakonec Nejvyšší soud poznamenal, že „v tomto případě se úzce prolíná aspekt právní s aspektem morálně etickým, zásah do volní integrity poškozené by byl z hlediska trestní odpovědnosti jistě posuzován i se zřetelem na ustanovení § 12 odst. 2 trestního zákoníku o subsidiaritě trestní represe“.

II. Argumentace stran

8. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že k porušení jeho práva na spravedlivý proces došlo tím, že vznikl extrémní rozpor mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé. Skutková zjištění učiněná soudem prvního stupně a potvrzená soudem odvolacím jsou v extrémním nesouladu s provedenými důkazy a nemají náležitou oporu v provedeném dokazování. V této souvislosti stěžovatel obecným soudům vytýká porušení jedné za základních zásad trestního práva ústavněprávního rozměru, a to zásady „in dubio pro reo“. K porušení této zásady došlo při hodnocení důkazů obecnými soudy, a to jak soudem prvního stupně, tak i soudem odvolacím. Namítá také, že obecné soudy se ve svých rozhodnutích náležitě nezabývaly důkazy svědčícími ve prospěch stěžovatele.

9. V kontextu namítaného porušení čl. 39 Listiny, podle nějž jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem, stěžovatel uvádí, že základním problémem, kterým se žádný z obecných soudů nezabýval, je otázka, zda za daného stavu a při vědomí, že si poškozená nepřeje, aby o ni stěžovatel projevoval jakoukoli péči, zajímal se o ni, či jí vyřizoval a obstarával zdravotní pomoc, bylo povinností stěžovatele nějakým způsobem zasáhnout. Tedy zda stěžovateli v dané situaci či z dané situace plynula nějaká povinnost a on ji porušil. Stěžovatel připomíná, že opomenutí je postaveno naroveň konání pouze tehdy, jestliže někdo nevykonal to, co bylo jeho právní povinností. Obecné soudy se se zjištěnou situací, v níž poškozená odmítla péči stěžovatele, a to jak jako syna, tak i jako lékaře, nevypořádaly.

10. Obvodní soud pro Prahu 3 ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že ji považuje za nedůvodnou a odkázal na odůvodnění napadených rozhodnutí.
11. Městský soud v Praze setrval na své argumentaci v napadeném rozhodnutí a ztotožnil se i s názory Nejvyššího soudu v napadeném usnesení.
12. Nejvyšší soud ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí v této věci.
13. Obvodní státní zastupitelství pro Prahu 3 a Městské státní zastupitelství v Praze shodně ve svých vyjádřeních uvedla, že k porušení žádných základních práv stěžovatele nedošlo a námitky stěžovatele považují za neopodstatněné.
14. Nejvyšší státní zastupitelství odkázalo na své vyjádření k dovolání stěžovatele.
15. Stěžovatel v replice k těmto vyjádřením účastníků setrval na své ústavní stížnosti.

III. Hodnocení Ústavního soudu

16. Úvodem Ústavní soud uvádí, že stěžovatel v ústavní stížnosti vznáší řadu námitek na poli práva na spravedlivý proces a odkazuje na čl. 36 odst. 1 Listiny. V této části jsou však jeho námitky pouze nesouhlasem s hodnocením důkazů a se závěry obecných soudů. Ty však posuzovat Ústavnímu soudu nepřísluší, ledaže by jejich rozhodnutí byla projevem svévole nebo v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (viz například nálezy sp. zn. III. ÚS 224/98 ze dne 8. 7. 1999, sp. zn. III. ÚS 150/99 ze dne 20. 1. 2000 či sp. zn. III. ÚS 269/99 ze dne 2. 3. 2000). Tak tomu však v nyní posuzovaném případě nebylo a obecným soudům nelze na poli práva na spravedlivý proces vytknout pochybení ústavního rozměru. V daném případě se Ústavní soud ani nedomnívá, že by došlo k extrémnímu rozporu mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé. Obecné soudy dostatečně a přesvědčivě odůvodnily, proč se domnívají, že stěžovatel si musel být vědom vážného stavu své matky. V tomto ohledu Ústavní soud v napadených rozhodnutích obecných soudů nespatřuje takový nedostatek, který by dosahoval ústavněprávní roviny.

17. Z pohledu základních práv stěžovatele Ústavní soud shledává za relevantní námitku, že se obecné soudy chybně a nedostatečně vypořádaly s jeho argumentem, že matka jeho pomoc odmítala. Touto námitkou se nyní Ústavní soud bude zabývat.

A. Obecné principy

18. Podle čl. 39 Listiny jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem. Obdobně podle čl. 7 odst. 1 Úmluvy nikdo nesmí být odsouzen za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem.

19. Není úkolem Ústavního soudu přehodnocovat výklad podústavního práva, a to ani výklad trestního zákoníku, provedeného obecnými soudy. Tato role Ústavnímu soudu nepřísluší [viz např. nálezy sp. zn. II. ÚS 2258/14 ze dne 16. 12. 2014 (N 230/75 SbNU 567), bod 16]. Z judikatury Ústavního soudu nicméně plyne, že má-li být odsuzující rozsudek souladným s čl. 39 Listiny, pak z jeho odůvodnění musí být patrné, že bylo prokázáno naplnění všech znaků trestného činu [nálezy sp. zn. II. ÚS 254/08 ze dne 18. 11. 2008 (N 197/51 SbNU 393), nálezy sp. zn. I. ÚS 558/01 ze dne 25. 11. 2003 (N 136/31 SbNU 205)]; či nálezy sp. zn. I. ÚS 520/16 ze dne 22. 6. 2016]. Ani v tomto

smyslu však nemůže protiústavnost rozhodnutí být založena na prostém nesouhlasu s tím, jak normy podústavního práva vyložil obecný soud.

20. V nyní posuzované věci stěžovatel namítá, že jednal v souladu s právem, neboť jeho matka si poskytnutí pomoci nepřála a on nemohl jednat proti její vůli. Podle § 13 trestního zákoníku může být trestným činem pouze čin protiprávní. Protiprávnost jednání je tedy nezbytnou podmínkou, aby se jednalo o trestný čin. Pokud pachatel jednal tak, jak od něj v dané situaci bylo právním řádem vyžadováno, nemůže jít o trestný čin. Obecné soudy v této situaci rozhodly, že stěžovatel měl konat i přes nesouhlas stěžovatelky. V dané věci jde o střet mezi povinností stěžovatele poskytnout pomoc osobě, jejíž život či zdraví je vážně ohroženo a právem takové osoby pomoc odmítnout. Toto právo vychází obecně z práva na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí chráněné čl. 7 odst. 1 Listiny a čl. 8 Úmluvy.

21. Stěžovatel byl odsouzen za neposkytnutí pomoci podle druhého odstavce § 150 trestního zákoníku, tedy z důvodu, že je lékař. Ve skutkové větě odsuzujícího rozsudku obvodní soud explicitně odkázal na povinnosti stěžovatele ze zákona o zdravotních službách. Vzhledem k těmto okolnostem jsou podle názoru Ústavního soudu relevantní i pravidla týkající se poskytování zdravotní péče, ačkoliv mezi stěžovatelem a jeho matkou nešlo o typický vztah lékaře a pacienta.

22. Podle čl. 5 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně (96/2001 Sb. m. s.) jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas. Z tohoto pravidla Úmluva o lidských právech a biomedicíně umožňuje výjimky, které se týkají osob neschopných dát platný souhlas pro svůj věk, duševní postižení či nemoc (čl. 6 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně), léčení duševní poruchy (čl. 7 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně) a stav nouze, pokud příslušný souhlas nelze získat (čl. 8 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně). Úmluva o lidských právech a biomedicíně poté ještě obsahuje obecnou výjimku, že lze přijmout i opatření nezbytná v demokratické společnosti v zájmu bezpečnosti veřejnosti, předcházení trestné činnosti, ochrany veřejného zdraví nebo ochrany práv a svobod jiných (čl. 26).

23. Z judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), které v tomto ohledu vychází z právě zmíněných pravidel zakotvených v Úmluvě o lidských právech a biomedicíně, poté zřetelně vyplývá, že zákroky činěné bez svobodného a informovaného souhlasu jsou zásahem do práva na nedotknutelnost osoby podle čl. 7 odst. 1 Listiny, respektive práva na fyzickou integritu chráněnou čl. 8 Úmluvy [nálezn sp. zn. I. ÚS 1565/14 ze dne 2. 3. 2015 (N 51/76 SbNU 691), body 46 a 74 i s příslušnými odkazy na judikaturu ESLP] a musí tedy být ospravedlněny v kontextu pravidel zakotvených v Úmluvě o lidských právech a biomedicíně.

24. Jak již Ústavní soud judikoval, institut svobodného a informovaného souhlasu s každým lékařským zákrokem je založen na uznání právní subjektivity každého jedince a jeho svobody rozhodovat o svém vlastním těle a podporuje autonomii jeho morální volby. To je v protikladu k paternalistickému přístupu, kdy o jednotlivci je rozhodováno někým jiným (například lékařem), byť i z dobrých pohnutek, že to je pro jeho dobro a zdraví. V konečném důsledku je to vždy pacient, jako svobodný jednatel nadaný základními právy, včetně práva na respektování své fyzické a psychické integrity, který by měl dát souhlas se zásahy do tohoto práva. Přitom je nutno akceptovat, že jiné osoby mohou i jeho rozhodnutí, například odmítne-li nezbytnou léčbu, považovat za špatné [nálezn sp. zn. I. ÚS 1565/14 ze dne 2. 3. 2015 (N 51/76 SbNU 691), bod 76].

25. Obdobně podle judikatury ESLP samotnou podstatou Úmluvy je úcta k lidské důstojnosti a svobodě člověka a pojmy jako sebeurčení a osobní autonomie jsou

důležitými principy, na základě kterých je Úmluva vykládána. Schopnost vést svůj život způsobem dle vlastního výběru zahrnuje možnost vykonávat činnosti, které jsou vnímány jako fyzicky škodlivé nebo pro dotyčnou osobu nebezpečné. V oblasti lékařské péče, a to i v případě, že odmítnutí konkrétní léčby může vést k fatálnímu konci, lékařský zákrok bez souhlasu psychicky způsobilého dospělého pacienta by byl v rozporu s jeho právem na tělesnou integritu chráněnou čl. 8 Úmluvy (viz rozsudek ve věci *Jehovah's Witnesses of Moscow proti Rusku* ze dne 10. 6. 2010 č. 302/02, § 135-136; či *Pretty proti Spojenému království* ze dne 29. 4. 2002 č. 2346/02, § 61-63).

26. Tyto principy jsou reflektovány i v rovině podústavního práva. Zákon o zdravotních službách, z kterého měla podle obecných soudů stěžovateli vyplývat povinnost poskytnout své matce potřebnou péči, v § 28 odst. 1 stanoví, že zdravotní služby lze pacientovi poskytnout pouze s jeho svobodným a informovaným souhlasem, nestanoví-li tento zákon jinak. Následné výjimky v zákoně zakotvené odrážejí výše zmíněné výjimky v Úmluvě o lidských právech a biomedicíně a týkají se osob, které s ohledem na svůj zdravotní stav nejsou schopny vyslovit souhlas s poskytováním zdravotních služeb (§ 34 odst. 7 a § 38 odst. 3 písm. a) či osob s omezenou svéprávností (§ 38 odst. 4).

27. Ústavní soud se také domnívá, že právě uvedené principy o svobodě a autonomii vůle jsou platné obecně i mimo oblast poskytování zdravotních služeb. Základní hodnotou, na které je postaven český ústavní pořádek, je respekt ke svobodě jednotlivců (viz čl. 1 Listiny a preambule k Ústavě). Svoboda představuje podstatnou náležitost demokratického právního státu. Respekt a ochrana lidské důstojnosti a svobody je nejvyšším a nejobecnějším účelem práva [nález sp. zn. II. ÚS 2268/07 ze dne 29. 2. 2008 (N 45/48 SbNU 527), bod 41]. Součástí této svobody je možnost jednotlivců činit vlastní rozhodnutí o způsobu svého života, a být tak aktivním tvůrcem své životní dráhy, neboli vytvářet si svůj životní projekt. Při respektování této autonomie jednotlivců musí do určité míry platit, že každý je strůjcem svého štěstí. Stát má pouze omezenou možnost do tohoto rozhodování zasahovat a toto právo omezovat.

28. V obecné rovině Ústavní soud již například v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 43/93 ze dne 12. 4. 1994 (N 16/1 SbNU 113; 91/1994 Sb.), vyslovil, že „v povaze právního státu je však obsaženo také vědomí (utvrzené dlouhodobými zkušenostmi lidstva), že omezení občanských práv a svobod je neuralgickým bodem každé, byť i demokratické společnosti a že proto taková opatření je třeba minimalizovat“. Základní práva lze proto omezovat pouze za účelem ochrany práv dalších osob či jiných ústavně chráněných veřejných statků. U práva na nedotknutelnost osoby se musí jednat o omezení nezbytné pro dosažení některého z těchto legitimních cílů a zároveň musí být dodržen princip proporcionality. V případě svéprávné dospělé osoby, jejíž rozhodovací schopnost není vyloučena momentální situací, není legitimní, aby stát umožnil zásah do její nedotknutelnosti z důvodu ochrany jí samé.

29. V kontextu poskytování zdravotních služeb je také nutno reflektovat zvláštní pozici lékaře vůči pacientovi. Lékař s ohledem na své odborné znalosti a dovednosti má vůči pacientovi zřejmou převahu. Tato převaha může v některých případech vést k tomu, že lékař se dostane vůči pacientovi do pozice moci, konkrétně možnosti o pacientovi rozhodovat. Proto je důležité stanovit jasná pravidla vztahu mezi lékařem a pacientem a definovat práva pacientů, aby se zabránilo možnému zneužití této moci.

30. Z právě uvedeného podle Ústavního soudu vyplývá, že **i v oblasti poskytování zdravotní péče je třeba plně ctít zásadu svobody a autonomie vůle a možnost pacienta odmítnout poskytnutí péče, byť by byla i považována za nezbytnou pro zachování jeho života. Lékaři a další zdravotničtí pracovníci mohou takové osoby přesvědčovat, mohou se snažit je přimět ke změně jejich postoje, pokud je zjevně**

pro ně škodlivý, ale v konečném důsledku nemohou zabránit realizaci rozhodnutí o odmítnutí péče, které bylo učiněno na základě svobodné a vážné vůle dospělé svéprávné osoby, pouze z toho důvodu, že se domnívají, že toto rozhodnutí danou osobu poškozují. Proto jedná-li jakákoliv osoba v souladu s těmito pravidly, a potřebnou péči neposkytne s ohledem na nesouhlas svéprávného dospělého pacienta, nemůže spáchat trestný čin neposkytnutí pomoci, neboť by nebyl naplněn jeden z nezbytných znaků trestného činu - výše zmíněná protiprávnost jednání.

B. Aplikace obecných principů na nyní projednávaný případ

31. V nyní projednávané věci obecné soudy shledaly, že poškozená sice odmítala pomoc od stěžovatele, ale přesto ji měl stěžovatel pomoc poskytnout. Z možných výjimek z možnosti zasahovat do fyzické integrity člověka a poskytnout péči bez souhlasu by v tomto případě připadalo v úvahu poskytnutí péče osobě neschopné dát souhlas (čl. 6 a 8 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně). Poškozená však nebyla osoba omezená ve svéprávnosti a ani nic nenaznačuje, že by v daném období prosince 2013 a počátku ledna 2014 nebyla pro svůj zdravotní stav schopna souhlas či nesouhlas s péčí poskytnout. V každém případě tuto otázku obecné soudy nezkoumaly a na tomto své rozhodnutí nepostavily.

32. V tomto případě nelze uplatnit ani obecnou výjimku v čl. 26 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, neboť v dané věci se mohlo jednat pouze o ochranu konkrétní nemocné osoby (poškozené), a nikoliv veřejných zájmů zmíněných v tomto ustanovení či práv jiných osob.

33. Pokud neschopnost poškozené vyslovit souhlas či nesouhlas s péčí nebyla v řízení prokázána, neumožňují poskytnutí péče ani zákonné předpisy. V takovém případě by totiž nebylo možno použít výjimku z poskytování péče pouze se souhlasem pro osoby, které s ohledem na svůj zdravotní stav nejsou schopny souhlas vyslovit (§ 34 odst. 7 a § 38 odst. 3 písm. a) zákona o zdravotních službách).

34. Ústavní soud tedy uzavírá, že názor obecných soudů v napadených rozhodnutích, že stěžovatel byl povinen péči poskytnout i přes nesouhlas poškozené je mylný. Pokud je tomu skutečně tak, že poškozená pomoc od stěžovatele odmítala, bylo jeho povinností toto přání své matky respektovat a nemohl jednat proti její vůli. Pokud by tak učinil, jednal by v rozporu s jejím právem na respektování její osobní autonomie. Přístup přijatý obecnými soudy by znamenal, že lékaři (či jiné osoby) mají povinnost poskytnout péči i přes nesouhlas psychicky způsobilé dospělé osoby. Takový výklad by však byl v rozporu s výše uvedenými zásadami autonomie vůle a sebeurčení jednotlivců, které vyplývají z ústavně chráněných práv.

35. Stěžovatel tedy, pokud respektoval přání matky, jednal v souladu s právem a absentuje tu prvek protiprávnosti jednání, který je nezbytnou zákonnou podmínkou trestnosti činu. V důsledku tak obecné soudy v napadených rozhodnutích porušily právo stěžovatele chráněné čl. 39 Listiny, podle nějž jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem. V dané věci nejde o prostý nesouhlas stěžovatele s výkladem podústavního práva. Důsledkem napadených rozhodnutí by totiž bylo porušení základního práva na respektování svobodné vůle osob, které vyplývá z čl. 7 odst. 1 Listiny a čl. 8 Úmluvy a šlo by také o výklad v rozporu s Úmluvou o lidských právech a biomedicíně. Z tohoto důvodu nyní posuzovaný případ dosahuje ústavněprávní roviny a Ústavní soud dospěl k závěru, že má pravomoc i povinnost zasáhnout.

36. Ústavní soud vzal v potaz i argument obvodního soudu a Nejvyššího soudu, že poškozená lékařskou pomocí poskytnout jinými osobami než stěžovatelem nakonec neodmítla. Tato otázka mohla hrát roli v rámci hodnocení důkazů a učinění závěru, zda poškozená skutečně péči od stěžovatele odmítala. Sama o sobě však o povinnosti stěžovatele péči zajistit nic nevyovídá. I pokud nemocná osoba odmítá péči ze strany jedné konkrétní osoby (a od ostatních nikoliv) musí tato konkrétní osoba takové přání respektovat. Zároveň Ústavní soud nepovažuje za rozhodný argument Nejvyššího soudu, že poškozená až do 9. 1. 2014 možnost vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas s poskytnutím lékařské péče reálně neměla. V dané věci je totiž relevantní pouze souhlas či nesouhlas poškozené s pomocí od stěžovatele. Stěžovatel byl totiž odsouzen za neposkytnutí pomoci jím samým a nikoliv za neposkytnutí lékařské péče jinými osobami. Přitom obvodní soud existenci takového nesouhlasu poškozené, aby jí jakkoliv stěžovatel pomáhal, připustil. Součástí respektu k autonomii vůle a svobodě jednotlivce musí být i respektování rozhodnutí nejen odmítat pomoc od konkrétní osoby, ale i přání, aby tato osoba nezajišťovala pomoc od dalších třetích osob.

37. Ústavní soud také nepovažuje za případný poukaz Nejvyššího soudu, že by eventuelní jednání stěžovatele, kterým by matce pomohl, bylo jednáním v krajní nouzi či že by tehdy bylo na místě uplatnit subsidiaritu trestní represe podle § 12 odst. 2 trestního zákoníku a stěžovatel by nemohl být za jednání proti vůli matky trestně postižen. Ústavní soud se nebude nyní vyjadřovat k tomu, zda by takový postup (tedy beztrestnost jednání osoby, která provádí zásahy do fyzické integrity bez svolení nemocné osoby) byl správný. Tuto otázku totiž nepovažuje v nyní posuzovaném případě za podstatnou. Klíčové pro nyní posuzovaný případ je pouze posoudit, zda jednání stěžovatele bylo protiprávní či nikoliv a případná existence jeho trestní odpovědnosti, pokud by jednal jinak, není rozhodná. Navíc i přes případnou absenci trestní odpovědnosti by se mohlo jednat o protiprávní jednání a civilněprávní delikt [viz také nález sp. zn. I. ÚS 1565/14 ze dne 2. 3. 2015 (N 51/76 SbNU 691), bod 85].

38. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ústavní stížnosti stěžovatele vyhověl, neboť shledal, že Obvodní soud pro Prahu 3, Městský soud v Praze a Nejvyšší soud porušily právo stěžovatele zakotvené v čl. 39 Listiny. Podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) stejného zákona tedy Ústavní soud napadená rozhodnutí zrušil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 2. ledna 2017

Kateřina Šimáčková
předsedkyně senátu